

KOMPLEMENTER PÉNZ ÉS A HELYI GAZDASÁGÉLÉNKÍTÉS

Székely Csaba
egyetemi tanár

Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar

Bevezetés

A globalizációs törekvések, a méret folyamatos növelésén alapuló gazdasági tendenciák az utóbbi évtizedekben nem kedveztek a kis- és közepes vállalatoknak, s ezt a helyzetet a pénzügyi és gazdasági válság tovább rontotta. Rendkívül előnytelenül alakul a gazdasági helyzet az ország nyugati szegletében, Sopronban és környékén is, ahol a helyi, évtizedekkel korábban még a világ élvonalához tartozó ipar szinte romokban hever. A „határsáv szindróma” és a történelmi területvesztés miatti több évtizedes bezártság után egészségtelen, szinte kizárólag a szolgáltatásokra épülő, az olcsóbb munkaerő exportján alapuló gazdasági struktúra alakult ki. Ráadásul a helyi kiskereskedelem is jelentősen visszaszorult a multinacionális kereskedelmi hálózatok terjeszkedése miatt az utóbbi néhány évben.

A szűkséghelyzet szokatlan megoldásokat eredményezhet. A soproni vállalkozók korábban is élen jártak az önszerveződésben, amit a soproni kereskedelmi és iparkamara 160 éves múltja,¹ a helyi ipartestület² ereje, vagy a MAE³ évtizedeken át egyedülállóan helyi csoportként működő szervezete is bizonyít. Helyi vállalkozók egy csoportja néhány évvel ezelőtt „ha mi összefogunk” felkiáltással olyan utalvány rendszert vezetett be, ami azóta – még az időközben kedvezőtlené vált adózási viszonyok között is – eredményesen működik. A „HA-MI” utalványokkal – a vállalatoknál kialakított *kafetéria* rendszerre épülve – a meleg és hideg étkeztetésen, az üdültetésen, az ajándékutalványokon keresztül jelentős forgalomnövekedést értek el az utalványokat befogadó helyi vállalkozók.

Az utalványrendszer sikeres működését látva további lépésre határozták el magukat a soproniak. 2009. szeptember 29.-én 123 soproni polgár megalakította a Ha-Mi-Összefogunk elnevezésű európai szövetkezetet,⁴ amelynek célja, hogy Sopron és környéke gazdasági szereplőivel összefogva fellendítse a gazdaság működését az úgynevezett *Kékfrank*⁵ utalvány segítségével (Perkovácz, 2009).

A tanulmány a Kékfrank utalvány bevezetésének várható következményeit, hatásait vizsgálja a különböző elnevezésekkel illetett alternatív fizetőeszközök elméleti hátterének, és más országokban elterjedt ilyen fizetőeszközök eddigi alkalmazásának példáján.

A Kékfrank utalvány

A Kékfrank utalvány létrehozói szerint olyan pénzhelyettesítő, amely a hivatalos fizetőeszköz, a magyar forint mellett a gazdaságban csereszközként szerepel, és az uniós, valamint a magyar jogrend szerint működve védi a helyi gazdaságot a globalizáció káros hatásaitól. Az utalványt kibocsátó európai szövetkezet alulról jövő, pártoktól független, civil kezdeményezés. A szövetkezet alapító tagja az lehetett, aki legalább egy (de legfeljebb negyven) 100 euró

¹ Magyarországon elsőként, 1850-ben Sopronban alakult kereskedelmi és iparkamara

² A Soproni Ipartestület 1892-ben jött létre

³ Magyar Agrártudományi Egyesület

⁴ Az EU jogrend alapján álló, Magyarországon még kevésbé elterjedt szövetkezeti forma, amely határokon átnyúlva szervezi tevékenységét.

⁵ Nem véletlen az egybeesés: Sopron megyei jogú város a kékfrankos fővárosának deklarálta magát szemben Burgenland osztrák tartománnyal, amely a kékfrankos országaként (Land der Blaufränkisch) hirdeti magát.

értékű részjegyet vásárolt. A szövetkezet minden tagjának a részjegy aránytól függetlenül egy szavazata van a közgyűlésben. A szövetkezeti tagok köre az alapszabály szerint tovább bővíthet, amelynek feltétele a részjegy megvásárlása és az alapszabályban meghatározott feltételek elfogadása. Szövetkezeti tag nemcsak magánszemély, hanem vállalkozás is lehet (www.kekfrank.hu).

A szövetkezeti tagok a Kékfrank utalvány elterjesztése érdekében kötelezik magukat arra, hogy vállalkozásaikban elfogadják, illetőleg csereszkozzként használják a Kékfrankot. A szövetkezeti tag elsődlegesen a kibocsátó szövetkezet által megbízott pénzintézetben (szerződés alapján a Rajka és Vidéke Takarékszövetkezetben) juthat a Kékfrankhoz, azonos összegű forint befizetésével. A szövetkezet a Kékfrank forint ellenértékét kamatoztatja. Maga a Kékfrank nem kamatozik, ezért nem áll senki érdekében felhalmozása, ebből adódóan gyorsabban foroghat, mint a forint. Ez a remények szerint dinamizálhatja a helyi gazdasági életet, mivel felhasználói az egymás közötti cserét (részben) ebben bonyolítják. A soproni és a környékbeli vállalkozások könnyebben juthatnak megrendelésekhez, mivel a Kékfrank utalványokat tovább kell adni, és ez csak a rendszerhez csatlakozó helyi vállalkozók körében lehetséges. Magánszemélyek is hozzájuthatnak (például az őket alkalmazó vállalkozásokon keresztül) a Kékfrank utalványhoz, amellyel lebonyolíthatják vásárlásaikat az azt elfogadó helyi üzletekben.

1. ábra Az ötezres címletű Kékfrank utalvány (forrás: www.kekfrank.hu)

A Kékfrankot papírpénzre emlékeztető utalványban bocsátják ki (a forinttal megegyező címletekben), de folyamatban van elektronikus változatának hivatalos elfogadtatása és bevezetése is. Az alapítók szándékai szerint a lokálisan szerveződő, az együttműködést szolgáló utalványrendszer előnyei a térség gazdaságának dinamizálása mellett a régiós összefogásra, a közösségi öntudat erősítésére, az idegenforgalom és a kultúra támogatására is kiterjedhet. A szövetkezet és a helyi lakosság tehát sokoldalúan profitálhat az utalvány használatából. Azt ugyanakkor még nem lehet felbecsülni, hogy a Kékfrank a forintforgalom hány százalékát képes kiváltani, illetőleg hogy a komplementer fizetőeszköz milyen forgalomművekedést képes előidézni.

A „helyi pénz” elmélete és megvalósítási kísérletei

A pénz funkcióit, gazdaságban betöltött szerepét régóta tárgyalja és vitatja a közgazdasági elmélet. A főáramlatú közgazdaságtan a pénz értékmérő, csereszkozz, felhalmozási és spekulációs funkcióit különbözteti meg, de a Bretton Woods-i rendszer összeomlása óta a hatalmi eszköz funkciót is ide sorolják (Szalay, 2008).

Már az 1800-as évek végén felvetődtek azok a reformelképzelések, amelyek a helyi pénzek kialakulásához vezettek. Silvio Gesell, német-argentin kereskedő 1891-ben adta ki első röpiratát „A pénzügy reformja, mint a szociális államhoz vezető út” címen (Gesell, 1891). Gesell abból indult ki: hogyan lehet megakadályozni azt, hogy a pénz a hatalom egyre inkább eluralgó eszköze legyen, viszont egyidejűleg semleges csereeszköz maradjon. Szerinte a pénznek – és mindenekelőtt a nagyobb összegek birtokosainak – különleges kiváltsága van: megbonthatja a kereslet és kínálat, a megtakarítás és befektetések körforgását, és kamat formájában jutalmat követelhet a termelőktől és a fogyasztóktól annak érdekében, hogy lemondjanak a pénz spekulatív jellegű visszatartásától illetve rövid lejáratú pénzbetétekről, és visszajuttassák azt a reálgazdaság körforgásába. Gesell később áttelepült Svájcba, ahol az ottani reformerek körében talált követőkre, akikkel közösen megalakították a Svájci Szabadföld-Szabadpénz Szövetséget (Sweizer Freiland-Freigeld-Bund).

Az 1930-as években a geselli szabad gazdaság hívei vállalkoztak arra, hogy kísérleteket folytassanak elgondolásaik helyességének igazolására. Németországban, Ausztriában, Svájcban, Franciaországban, Spanyolországban és az Egyesült Államokban fáradoztak a szabadpénz bevezetésén annak érdekében, hogy megszüntessék a munkanélküliséget. Különösen sikeres volt az osztrák Wörgl város kísérlete, ahol egy év alatt a munkanélküliség 25 százalékkal csökkent a kezdeményezés révén. Amikor Ausztriában több mint 100 község is be kívánta vezetni a Wörgl-i modellt, az Osztrák Nemzeti Bank a monopóliumát féltve betiltatta a helyi pénzek további használatát. Ugyanez lett a sorsuk a hasonló kísérleteknek több országban is (www.sozialoekonomie.info)

A helyi pénz és a különböző pénzhelyettesítő eszközök azonban újra és újra megjelentek a különböző országok gazdaságában, Ausztráliától Brazíliáig, és Nyugat-Európa különböző országaig. Még az euró bevezetése után is számtalan helyen vezettek be különböző alternatív fizetőeszközöket Németországban, Ausztriában és más EU tagállamban. Kennedy (2010) két kezdeményezésről, a Prien am Chiemsee-i Chiemgau-ról és a szomszédos városban bevezetett Sterntaler-ről számol be, amelyek elsősorban együttműködésük révén váltak sikeressé. A szomszédos Ausztriában, a Bucklige Welt régióban – elsősorban idegenforgalmi céllal – szintén eredményesen alkalmazzák a pénzérme formájában kibocsátott Buckeltalert, vagy a Stájerország és Burgenland találkozásánál, a Wechsel vidéken az úgynevezett „Wechselgeldet”. Ez utóbbi két régió képviselői Sopronban, a Kereskedelmi és Iparkamarában is bemutakoztak 2008-ban. Svájcban pedig már több mint 75 éve működik az úgynevezett *WIR rendszer* annak ellenére, hogy Svájc gazdasága és bankrendszere elismerésre méltóan működik.

Kennedy (2010) a különböző pénzhelyettesítőket területi alapon és szektorok szerint megkülönböztetett, illetőleg a hivatalos fizetőeszköz, vagy valamilyen teljesítmény (pl. munkaóra) révén fedezett eszközök csoportjába sorolja. A regionális fizetőeszközöket egy adott térségben alkalmazzák, a szektorális pénzt országszerte, de csak egy meghatározott szakterületen (pl. egészségügy, vagy oktatás). Érdekes megoldás Japánban az úgynevezett időbank, amely lehetővé teszi az állampolgároknak, hogy idős korukra gondozási, ápolási órákat takarítsanak meg. Ezt a szolgáltatást az állam nem adóztatja meg, mivel költséget takarít meg. Ez a megtakarítás ráadásul nincs kitéve az inflációnak, mivel az egy óra évek múlva is egy órát jelent. A felsorolt példákön kívül vegyes formák is léteznek, amelyek több szempontnak is megfelelnek.

A felsorolt kísérletek közül kiemelt figyelmet érdemel a Svájcban működő WIR Bank és a hozzá kapcsolódó helyi komplementer fizetőeszköz, a WIR.⁶

⁶ A HA-MI Európai Szövetkezet vezetősége 2010 márciusában a helyszínen tanulmányozta a WIR Bank működését. A bank működésének leírása szóbeli információkon alapul.

WIR, a komplementer fizetőeszköz

A WIR Bankot 1934-ben, a nagy gazdasági világválságot követően hozták létre Baselben.⁷ A szövetkezeti alapon működő bank célja banki szolgáltatások nyújtása kedvező kondíciókkal a kis- és közepes vállalatok, illetőleg a középrétegek számára. Ennek érdekében szervezi és működteti immár 75 éve a WIR rendszert, ami egyrészt a WIR-ben történő elszámolást, különböző marketing eszközöket, másrészt a finanszírozási lehetőségek széles palettáját foglalja magában. A Baseli központú WIR Banknak országszerte hat fiókja (Bern, Lausanne, Lugano, Luzern, St.Gallen, Zürich) van, emellett egy ügynöksége is működik Chur-ban. Jelenleg 2200 szövetkezeti tag a bank tulajdonosa, és a tagság előfeltétele a WIR rendszerben való legalább két éves együttműködés, valamint 10 db 400 CHF értékű részjegy vásárlása.

A WIR elszámolási rendszert a WIR pénzhez kötődő vásárlóerő teszi lehetővé. Ez azt jelenti, hogy a megfelelő követeléseket a WIR résztvevők körében, mégpedig egy 60 ezer résztvevőből álló üzleti körben adják tovább. A WIR rendszerből adódóan növekvő forgalom keletkezik, amely nem csak WIR-ből, hanem svájci frankból is áll, mivel a vásárlások egy részét hazai valutában egyenlítik ki.

A WIR elszámolási rendszer készpénz nélküli pénzforgalomként funkcionál a WIR résztvevők között. A jóváírásokat és a terheléseket a WIR Bank központjában, Baselben könyvelik el a megfelelő WIR számlákon. Fizetőeszközként a WIR csekkfüzet és a WIR kártya áll rendelkezésre, amelynek jelentősége a csekk formájú megbízásokkal szemben egyre növekszik. Emellett egyre több ügyfél az Internet-bankon keresztül bonyolítja a WIR fizetési forgalmát.

A kis- és közepes vállalkozások akkor tudnak nagy forgalomművekedést, ezzel együtt nyereségnövelést elérni a WIR piacon, ha ügynevezett állandó WIR elfogadónak nyilvánítják magukat. Ez azt jelenti, hogy minden üzletkötésnél kötelezik magukat arra, hogy a vevőtől legalább 30 százalék WIR fizetőeszközt fogadnak el az első 2000 svájci franknyi üzlet után. Még nagyobb forgalom érhető el a bank számára a WIR hitelek alapján. Ezeket a hiteleket ugyanis WIR pénzben lehet visszafizetni. Ebből a szempontból nemcsak a jelzáloghitelek játszanak szerepet, hanem ezen túlmenően a WIR ügyfelek részére nagyon kedvező kondíciójú fedezett, vagy fedezet nélküli WIR folyószámlahiteleket is nyújtanak. A WIR ügyfél a WIR egyenlegét öt különböző területen áruvásárlásnál, üzemi ráfordításainál, beruházásainál (ide tartozik a felújítás és az ingatlan vásárlás is), privát kiadásainál, valamint a munkatársak bevonásával az ő kiadásainál használhatja fel.

Nagyon fontos annak a szabálynak a betartása, hogy csak annyi WIR pénz elfogadása ajánlatos, amennyit probléma nélkül tovább lehet adni, mivel a WIR egyenleg után a bank nem fizet kamatot, ráadásul 1972 óta nem létezik szabad WIR visszaváltás. Ezért először tervet célszerű készíteni arról, hogy mennyi WIR fizetőeszköz helyezhető ki üzleti és privát alapon (WIR költségvetés). A WIR hitellel kombinálva a költségvetés még érdekesebbé válik.

A WIR finanszírozás és a WIR körforgása

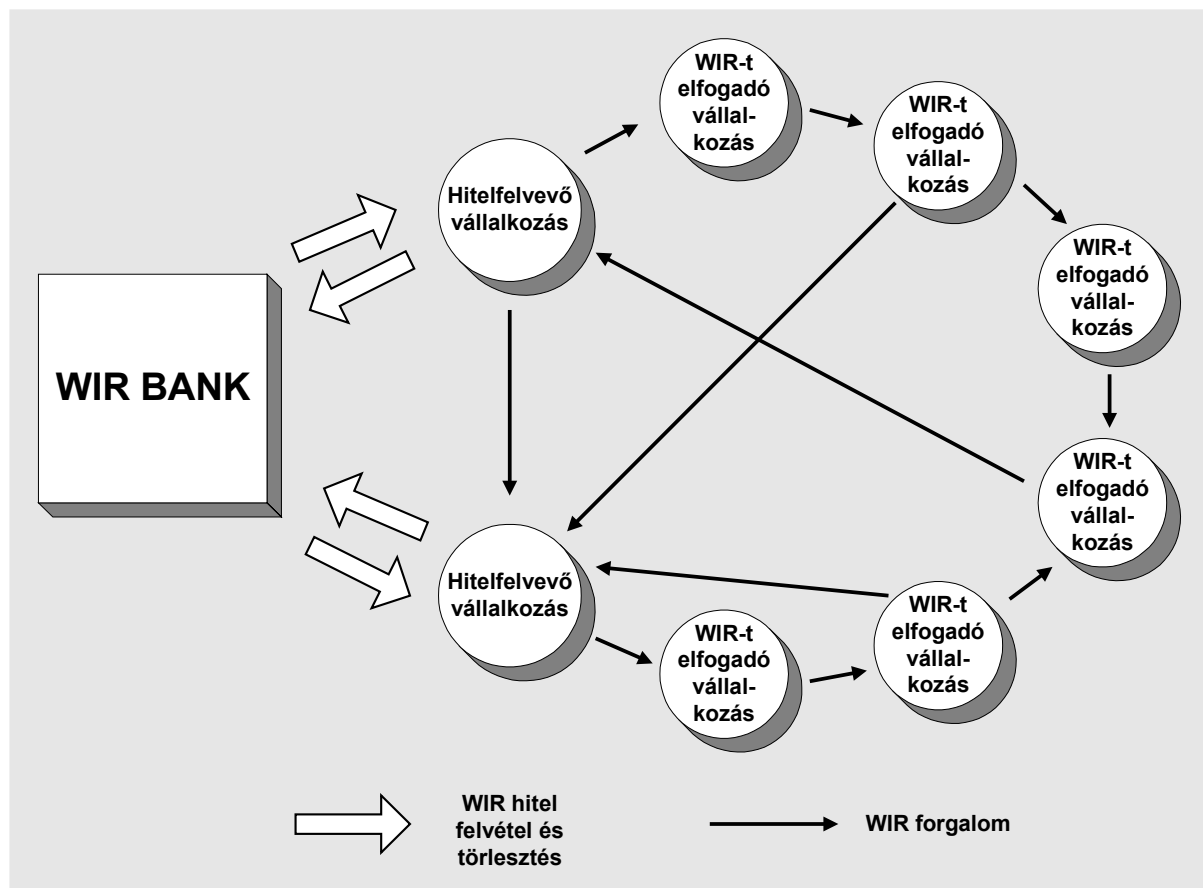
A WIR Bankban a hagyományos, svájci frank alapú banki szolgáltatások mellett a kis- és közepes vállalkozások, valamint a privát ügyfelek részére speciális finanszírozási formák állnak rendelkezésre. Különösen érdekesek és vonzóak a svájci frank hitelből és a WIR hitelből álló kombinációk. A megfelelő modellek alkalmasak az építési, átépítési és felújítási projektek céljaira, de ingatlanvásárláshoz is felhasználhatók. A WIR hitel - svájci frank hitel kombináció miatt a teljes kamatterhelés érezhetően alacsonyabb, mint más bankok esetében. 2009. első felében például egy Impulzus-programnak nevezett akció keretében 100 millió WIR volumenű beruházási hitelprogramot indítottak rendkívül előnyös, 0,25 százalékos kamatlábal. Ez természetesen a pénzügyi terhek érezhető csökkenéséhez vezet még a párhuzamos svájci

⁷ WIR = Wirtschaftsring (gazdasági kör)

frank hitel mellett is. A hitel nagyságától függően a WIR hitelt második jelzálogkölcsonként nyújtják. Ez azt jelenti, hogy először a svájci frankban nyújtott hitelt kell törleszteni, tehát további kamatköltségeket lehet megtakarítani.

A WIR körforgása a WIR beruházási hitel folyósításával indul. A bank a hitelt WIR és svájci frank kombinációjában folyósítja, de tisztán WIR hitelezés is előfordulhat. A WIR hitelt azonban csak olyan kis- és közepes vállalkozások vehetik fel, amelyek csatlakoztak a gazdasági körhöz. Teljesen kizárt, hogy nagy hazai vagy nemzetközi vállalatok jussanak ilyen hitelhez.

A beruházási hiteket felvevő vállalkozások olyan cégeket keresnek meg, amelyek az elvégzett munkálatokért, a leszállított építési anyagokért, és a teljesített szolgáltatásokért WIR fizetőeszközt fogadnak el bizonyos arányban. A kivitelező vállalkozások számára azért lehet előnyös az ügylet, mert a beruházó előnyben részesíti a WIR-t elfogadó cégeket. A kivitelező vállalkozás ezután szintén WIR-t elfogadó szállítókat, vállalkozásokat kutat fel, amely vállalkozások forgalma ez által növekedhet. A WIR körforgását a következő ábra szemlélteti.

1. ábra A WIR körforgás

A törlesztés a folyósított hitel arányainak megfelelően WIR-ben, illetőleg svájci frankban történik. A kamatok és a számlavezetés költségeit CHF-ben kell megfizetni. A hiteltörlesztéshez szükséges WIR összeg a hitelt felvevő vállalkozás számára úgy teremthető elő, hogy a vállalkozás szintén WIR-t fogad el az ügyfeleitől, ezzel mintegy húzóerőt teremt a gazdasági kör szereplői számára.

A WIR Bank a forgalomban lévő WIR mennyiségét a hitelek nyújtásával, illetőleg a WIR hitelhez kapcsolódó kamatok változtatásával tudja szabályozni. Ha túl sok WIR került a forgalomba, a bank megemeli a kamatot, a konjunkturális időszakban pedig csökkenti. Ugyanakkor

a bank éberem őrökdi a WIR értékállóságán is: az inflálódás elkerülése érdekében nem enged meg, hogy egy-egy vállalkozásnál, vagy magánszemélynél feleslegesen felhalmozódott WIR-t árengedménnyel adják tovább. Ha fény derül ilyen ügyeletekre, a szövetkezet kizárja a szóban forgó vállalkozást a rendszerből.

A bank követelése 2009. június 30.-án 2,83 milliárd CHF-et tettek ki, melyből 0,8 milliárd volt a WIR követelés. Ha ez a bankok összes svájci frank forgalmához képest elenyésző is, Svájc a WIR fizetőeszközt CHW rövidítéssel az ország második nemzeti valutájaként tartja számon.

A WIR ügyfelek véleménye

A WIR Bank kiterjedt hálózatával és különféle marketing eszközök (web-oldal, szórólapok, folyóirat, vásárok, workshopok, WIR-csoportok) alkalmazásával hívja fel a kis- és közepes vállalkozások figyelmét a rendszerhez történő csatlakozás előnyeire. Ugyanakkor bizonyos üzleti területeken (pl. a turisztikailag frekventált helyek vendéglői között) már nem fejt ki marketing tevékenységet, mivel ezeknek az ügyfeleknek amúgy is érdeke a WIR fizetőeszköz elfogadása. Ebből is látható, hogy az egyes ügyfelek eltérő érdekekkel, különböző célkitűzésekkel csatlakoznak a rendszerhez. A több mint 60 ezer WIR ügyfél tehát különböző szerepeket tölt be a rendszerben, amit a következőkben bemutatásra kerülő négy ügyfél véleménye is igazol.

1. A *Kantensprung AG* egy civil mozgalomból fejlődött ki. Magánszemélyek úgy vélték, hogy a Basel városában található 12 ezer négyzetméteres, 1890-ben épült Gundeldingen ipari negyed lerombolása megengedhetetlen, ehelyett a műemlék jellegű üzemcsarnokok felújítását és kulturális, illetőleg az ökoszociális elveknek megfelelő gazdasági hasznosítását tűzték ki célul. A projekt megvalósításához egy befektető és egy épületüzemeltető részvénytársaságot alapítottak. A *Gundeldinger Feld Immobilien AG* ingatlanhasznosító vállalkozás, mint befektető társaság vásárolta meg a területet, és a *Kantensprung AG* üzemeltető társaságként 90 évre, éves törlesztési részlettel vállala mellett megszerezte az építési és hasznosítási jogokat. Ez utóbbi részvénytársaság többek között a WIR Banktól is vett fel hitelt. A felújított, illetőleg a még jól használható épületeket a hasznosítási koncepciónak megfelelő további kis- és közepes vállalkozásoknak, üzleteknek adták bérbe, amelyek részben WIR-ben fizetik a bérleti díjat. Ezzel részben bezárul a kör, mivel a WIR törlesztés, illetőleg a hitelek visszafizetése a befolyó bérleti díjakból lehetségessé válik. Az egymás közötti forgalom megkönnyítése érdekében egy további szövetkezet hoztak létre a *BonNetzBon* (BNB) utalvány kibocsátására, tehát itt egy másodlagos komplementer fizetőeszköz is keletkezett. Az utalványon olvasható jelmondat (lokal, sozial, nachhaltig, ökologisch – helyi, szociális, fenntartható, ökológiai) jól jellemzi a hálózat mögött álló civil szervezet gondolkodásmódját. A csatlakozó vállalkozások között virágüzlet, könyvesbolt, kávépörkölő, party-szervíz, ökológiai élelmiszerüzlet, kozmetikus, számítógép szaküzlet, galéria, valamint kerékpárjavító található, de részt vesz az épületek hasznosításában a helyi Munkanélküli Bizottság, a Szociális Gazdaság Egyesület és az IGA rövidítésű szakmaközi szakszervezet is.

Az ingatlanhasznosító vállalkozás képviselője szerint a finanszírozás, illetőleg a WIR-ben történő elszámolás különösebb problémák nélkül halad, mivel a csatlakozó vállalkozások egymást jól ismerik, sőt az újak felvétele is csak „felvételi vizsgával” történhet meg. Egyedül a WIR-ben és a svájci frankban történő úgynevezett „kettős elszámolás” okoz bizonyos problémát az üzleti életben nagyrészt járatlan vállalkozóknak (a forgalmi adót CHF-ben kell fizetni).

2. Az *Unser Bier Sörgyárat* 1997-ben alapította 110 részvényes azon fogyasztók (elsősorban saját maguk) részére, akik fontosnak tartották a helyi, jó minőségű kizárólag biológiai termesztésű alapanyagokból (sörárpa, komló) helyben előállított sör fogyasztását. Kezdetben egy kis, 100 literes főzőüstöt vásároltak, amelyben elsősorban saját maguknak, és szűkebb baráti

körüknek főztek sört. (Innen származik az Unser Bier – a mi sörünk elnevezés). Az első évek sikerei után (2008-ban már 4350 hektoliter sört értékesítettek, 1,82 millió svájci frank forgalom mellett) jelentős bővítésre szánták el magukat, és 2010 márciusában már több mint 6450 részvényes üzleti közreműködésére számíhattak (Brauerei Unser Bier, 2010). Az új sörgyárat a fentebb bemutatott *Gundeldinger Feld* egyik gyárépületében helyezték el. Az új sörgyár létesítése 5,2 millió CHF-be került, amelyhez a saját forrás és 1,2 millió CHF hitel mellett 450 ezer CHW hitelt is igénybe vettek (teljes egészében a kedvezményes WIR hitel formájában), amit 10 év alatt kell törleszteni. A sörgyárat 2010. április 10.-én adták át, a törlesztést a csatlakozó vendéglátóhelyek WIR bevételeire alapozva tervezik megvalósítani. A sörgyár képviselői semmilyen gondot nem látnak a finanszírozás jövőjét illetően (a 6450 részvényes és családtagjaik sörfogyasztása önmagában is jelentős biztosítékot jelent).

3. Az Unser Bier sörgyár egyik partnere a *Paul Ullrich AG italkereskedés* már harmadik generációs WIR tag, mivel még a jelenlegi ügyvezető nagyapja csatlakozott a WIR Bank szövetkezeti rendszeréhez. Jelenleg 20 millió CHF éves forgalma van, amelynek egy része WIR-ben bonyolódik. Ügyfeleitől 30 százalék WIR-t fogad el, amelyet a sörgyárnak, illetőleg más szállítóknak ad tovább. A pénzforgalmat nagyon gondosan tervezi meg, nehogy felesleges WIR készletek halmozódjanak fel a vállalkozásnál. A WIR rendszer előnyeit az ügyvezető elsősorban a keletkező többlet forgalomban látja, de szerinte jelentős pénzügyi előnyökkel is jár a rendszer: alacsonyabbak a kamatok (WIR-ben érdemes eladósodni), nincs szükség különleges biztosítékokra, emellett a bank hagyományos szolgáltatásait is érdemes igénybe venni. Egyedüli hátrányként azt a megszokottól eltérő gondolkodásmódot említette meg, amely szerint a WIR elfogadásából várható többletek generálása, nem pedig valamilyen előre tervezett költségvetés szabja meg a vállalkozás továbblépési lehetőségét.

4. A *Jean Cron AG* klasszikus építési vállalkozás. Téglá- és előre gyártott faelemekből álló épületeket gyárt, továbbá tetőfedő munkákat végez immár 70 éve. Baselben és Allschwilben rendelkezik telephellyel, és a családi házaktól a repülőtéri csarnokig a legkülönbözőbb építési feladatokra is vállalkozik (Cron, 2006)

A tulajdonos kizárólag a gazdasági szempontokat figyelembe véve döntött a WIR rendszerhez való csatlakozás mellett. Egyértelműen kedvezőnek találta a cége fejlesztésre felvett WIR hitelt, és professzionális módon, előrelátóan szervezte meg a WIR fizetőeszköz felhasználását. Tudatosan olyan vállalkozókat keres, akik WIR-t fogadnak el. Az egyes üzleti tárgyalások során általában először különböző engedményeket próbál kiharcolni, majd csak a tárgyalás végén közli, hogy a svájci frank helyett a szerződéses összeg egy részét WIR-ben kívánja kiegyenlíteni. A tárgyalás végén a vállalkozók már nem akarják elveszíteni az üzletet, ezért hozzájárulnak a részleges WIR finanszírozáshoz. A tulajdonos, Martin Cron véleménye szerint a WIR rendszer kicsit a *Fekete Péter* kártyajátékhoz hasonlít, amelyben az veszít, aki nem tudja továbbadni a WIR fizetőeszközt. Ettől függetlenül nemcsak a kedvező hitel, hanem a WIR rendszerben meglévő forgalomnövelési potenciál, illetőleg a marketing lehetőségek miatt is előnyösnek tartja a rendszert. Mindezek ellenére ő csak „csendes” WIR résztvevő, mivel nem szerepel a 60 ezer WIR-t elfogadó névjegyzékében.

A WIR rendszer alkalmazásából levonható következtetések

A WIR Bank 75 éves működése több olyan tapasztalattal szolgál, amelyet a Kékfrank utalvány, vagy más hasonló alternatív fizetőeszköz magyarországi alkalmazásánál is célszerű figyelembe venni a rendszer működőképességének fenntartása érdekében.

Már a WIR fizetőeszköz elnevezése is az összefogásra utal, és hasonló gondolatmenet alapján jutott a soproni szövetkezet a HA-MI-Összefogunk elnevezéshez. A célok is hasonlóak: a kis- és közepes vállalkozások támogatása kiegészítő pénzügyi eszközökkel. Ugyanakkor a WIR nem egy régióhoz kötött, hanem Svájc egész területén elfogadható fizetőeszköz. Ezért nem is

helyi, hanem komplementer pénzként emlegetik. Sopron ugyan nem akarja kisajátítani a Kékfrank alkalmazását, mivel a szövetkezetben megtalálhatók „kütagok” is, de felhasználását elsősorban a szűkebb régióban tervezi. A hatékony működést ezért itt az határozhatja meg, hogy sikerül-e a svájci rendszerhez hasonló sokoldalú választékot, illetőleg vásárlóerőt biztosítani, amit az ottani 60 ezer együttműködő vállalkozás jelent.

A komplementer fizetőeszköz elnevezés jól jelzi azt is, hogy ez a fizetőeszköz önmagában nem, csak a nemzeti valutával együttműködésben működőképes. A komplementer pénz nem szoríthatja ki a tradicionális fizetőeszközt. Szerepe egyértelműen a helyi gazdaság újjáépítése, újjászervezése az egymásra utalt vállalkozások kapcsolatainak erősítésével. Ha túl sok komplementer pénz kerülne forgalomba, az zavarhatná a kapcsolatrendszer önszabályozó jellegét, a helyi piac működését. Ilyen esetekben rendelkeznie kell olyan mechanizmussal, amelynek segítségével kivonható a forgalomból a felesleges mennyiségű fizetőeszköz.

A komplementer pénz előnyeként elsősorban a forgalomnövelő hatást említik meg. A WIR rendszer szereplői ezt a saját példájukkal egyértelműen bizonyították. Ez az előny azonban nem keletkezhet önmagában csak a kiegészítő pénz hatására. Legfontosabb továbbra is az a kérdés, hogy az eladásra felkínált termék, vagy szolgáltatás elég vonzó-e a vásárló számára? Megfelelő-e a minőség, az ár, a vevőszolgálat és a megbízhatóság? Ahhoz, hogy a lokálpatrióta gondolkodás helyi gazdasági potenciálnöveléshez is vezessen, a vállalkozók piaci ismereteinek elmélyítésére, aktív piaci munkára van szükség.

A szövetkezet nagymértékben hozzájárulhat a piac megszervezéséhez, mégpedig a WIR Bankhoz hasonló marketing tevékenységgel. Honlap, kiállítások és kiadványok szolgálhatják a rendszerben résztvevő vállalkozások termékeinek és szolgáltatásainak megismertetését, konferenciákkal, szakmai megbeszélésekkel lehet támogatni a szükséges ismeretek megszerzését, illetőleg az esetlegesen felmerülő konfliktusok megoldását.

A svájci rendszerben a szövetkezet és a Bank egy és ugyanaz a jogi személy, amely ugyanakkor a legfontosabb szabályozó szerepet is betölti. Sopronban ugyanakkor a civil kezdeményezésből európai szövetkezet jött létre, amely szövetséget kötött egy a régióban működő takarékszövetkezettel a banki tevékenység lebonyolítására. A Kékfrank utalvány zavartalan működésének feltétele ezért a két szervezet kölcsönös bizalmon és előnyökön alapuló együttműködése. Kulcskérdés az együttműködés szerződéses feltételeinek megfelelő kialakítása, illetőleg a későbbi korrekciók lehetőségének biztosítása. Különösen egyet kell érteni a rendszerben való részvétel pénzügyi feltételeinek, költségeinek meghatározásában, és a forgalomban lévő Kékfrank mennyiség szabályozásában.

Különbséget jelent a WIR rendszer és a Kékfrank utalvány alkalmazásában a fizetőeszközök formája is. Svájcban hagyományosan még csekk kiállításával adják le WIR követelésüket a banknak, amely ezután elektronikusan rögzíti a vállalkozások közötti forgalmat. A kártyával történő, illetőleg az Internetes átutalások azonban ott egyre népszerűbbé válnak. Sopronban egyelőre csak a Kékfrank utalvány formában történő fizetés engedélyezett. Ez ugyan esztétikailag, vagy turisztikai szempontból élményt jelent, sőt a bevezetéskor erősítheti a helyi pénzzel történő azonosulás érzését, hosszabb távon azonban nem segíti elő a Kékfrank gazdaságélénkítő szerepének teljes kibontakozását. Az elektronikus elszámolás bevezetése tehát elengedhetetlen.

A Kékfrank hitel nyújtása egyelőre nem szerepel előkelő helyen a célkitűzések között, de meg kell fontolni a komplementer pénz katalizátor szerepének előtérbe helyezését. A WIR rendszerben hitel nyújtásával kerül új fizetőeszköz a körforgásba, míg Sopronban elsősorban a Kékfrank utalvány forinttal történő megvásárlásával. A hitelnyújtáshoz természetesen biztosítékokra van szükség, de a szövetkezetten belül lényegesen leegyszerűsödhetne a hitelbírálati folyamat (Svájcban is csak a WIR rendszer tagjai juthatnak hitelhez). Ugyanígy leegyszerű-

sődhetne a kapcsolt tradicionális fizetőeszközökhez való hozzájutás lehetősége. A Kékfrank hitel felvételének emellett kedvezményes pénzügyi feltételek mellett kellene történnie, a WIR hitelekhez hasonlóan. A kamatokat csak abban az esetben kellene megemelni, ha a két szövetkezet kölcsönös egyetértése alapján a forgalomban lévő kékfrank utalvány mennyiségének csökkentése válna szükségessé. Ugyanilyen okok miatt szükséges a Kékfrank utalványok visszaváltásának korlátok közé szorítása és másodlagos forgalmának megtiltása az inflálódás elkerülése érdekében.

A csatlakozó vállalkozások számára újszerű feladatot fog jelenteni a Kékfrank utalványok elfogadása, forgalmának biztosítása. A Takarékszövetkezet által nyújtott pénzügyi szolgáltatások szabályait nyilvánvalóan gyorsan el lehet sajátítani, és talán a két fizetőeszköz párhuzamos nyilvántartása sem fog gondot jelenteni. Ugyanakkor a Kékfrank utalványok továbbadásával kapcsolatos kérdéseknek ugyanúgy központi szerepet kell játszaniuk, mint a WIR fizetőeszköz esetében. A hagyományos pénzügyi és üzleti tervek mellett a vállalkozóknak Kékfrank utalvány forgalmi tervet is készíteniük kell, és ennek megfelelően kell üzleti folyamataikat szabályozni. Ez azoknak a vállalkozóknak még nagyobb problémát fog jelenteni, akik eddig esetleg még üzleti tervet sem készítettek.

A komplementer fizetőeszköz bevezetésével kapcsolatosan Magyarországon azt sem lehet elhallgatni, hogy az ellenzők elsősorban az esetleges visszaélési lehetőségek hangsúlyozásával érvelnek. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a hivatalos szervek (PSZÁF, MNB, APEH stb.) egyelőre nem tudnak mit kezdeni a kezdeményezéssel és többnyire késleltetik az engedélyezéssel kapcsolatos döntéseket (lásd: az elektronikus elszámolás bevezetése). Ami Svájcban természetes és támogatandó tevékenységnek számít, az Magyarországon – talán a korrupció és a fehérgalléros bűnözés mértéken felüli terjedése következtében – legalábbis gyanúsnak, és ezért kerülendő, vagy tiltandó tevékenységnek minősül. A Nemzeti Bank egyik vezetője egyenesen a „civitas fidelissima” eszme megsértését látja a hivatalos fizetőeszköz „veszélyeztetése” miatt. Mindezek miatt a szövetkezetnek kiemelt feladata a fizetőeszköz szerepével kapcsolatos felvilágosítás, illetőleg az esetleges visszaélések lehetőségének a szabályozás eszközeivel történő kizárása. Ezért fontos például, hogy az adózás, és különösen a bérek kifizetése ne Kékfrank utalványban, hanem forintban történjen.

A legfontosabb tanulság a rendszer működtetését illetően a Kennedy (2010) által megfogalmazott intelem: a komplementer fizetőeszköz „bevezetése egyszerű, de nehéz fenntartani működését. Aktív tagok központi csoportjára van szükség, akik elnyerhetik a lakosság bizalmát, és folyamatosan ösztönöznek az együttműködésre. Ehhez sok időre és erős idegekre van szükség ...”.

A szövetkezetnek és az érdekelteknek tehát folyamatosan fáradozniuk kell az alapításkori elvek betartásán, valamint a komplementer pénzzel kapcsolatos előnyök fenntartásán. Ez nemcsak gazdasági és pénzügyi szakértelmet követel meg, hanem az együttműködés és a szolidaritás elvére épülő szervezeti kultúrát is. Ezek az értékek tarthatják fenn a rendszert, amennyiben más, súlyosabb (egyéni) gazdasági érdekek ezt meg nem akadályozzák.

Absztrakt

A hivatalos fizetőeszközök kiegészítésére már az 1800-as évektől alkalmaznak különböző pénzhelyettesítő eszközöket a világ több országában. Az 1929-33-as gazdasági világválságot követően a szabad gazdaság hívei vállalkoztak arra, hogy kísérleteket folytassanak elgondolásaik helyességének igazolására Németországban, Ausztriában, Svájcban, Franciaországban, és más országokban a munkanélküliség visszaszorítására. Svájcban már 75 éve működik a WIR rendszer, amely a kis- és közepes vállalkozások támogatását, egymás közötti forgalmának élénkítését tűzte ki célul. Hasonló gazdasági célokkal indították soproni polgárok 2009-ben a helyi kis- és közepes vállalkozások összefogásán alapuló európai szövetkezetet, amelynek cél-

ja a Kékfrank elnevezésű fizetőeszköz kibocsátása és a helyi gazdaságban történő alkalmazása. A szövetségi tagok a kékfrank utalvány elterjesztése érdekében kötelezik magukat arra, hogy vállalkozásaikban elfogadják, illetőleg csereszközként használják a kékfrankot. Az alapítók reményei szerint a komplementer pénz alkalmazásával fellendülhet a gazdasági válság és a globalizációs folyamatok következtében kedvezőtlen helyzetbe került helyi ipar és kereskedelem.

A tanulmány a Kékfrank utalvány bevezetésének várható következményeit, hatásait vizsgálja a különböző elnevezésekkel illetett alternatív fizetőeszközök elméleti háttérének bázisán, és más országokban elterjedt ilyen fizetőeszközök eddigi alkalmazásának példáján. A svájci WIR rendszer különösen hasznos tapasztalatokkal szolgálhat a helyi pénz bevezetéséhez, illetőleg működés hosszabb távú fenntartásához.

Kulcsszavak: helyi pénz, komplementer fizetőeszköz, gazdaságélénkítés, szövetségi bank

Abstract

In order to substitute the official means of payment different complementary currencies have already been used in several countries of the world since the 1800s. After the financial world crisis of 1929-33 the followers of free economy undertook to make attempts for proving the correctness of their ideas regarding the decrease of unemployment in Germany, Austria, Switzerland, France and other countries. The WIR system which aims to support small and medium enterprises and to facilitate the transactions between them has already been working in Switzerland for 75 years. Having similar economic goals, the citizens of Sopron has launched a European cooperative based on the cooperation of local small and medium enterprises in 2009; the aim of the cooperative is issuing a currency called “blue franc” and its acceptance in the local economy. In order to popularize the blue franc voucher the members of the cooperative engage themselves to accept it in their companies, as well as to use it as means of exchange. The founders hope that the use of the complementary currency can lead to the boom of the local industry and trade which have fallen into unfavourable situation due to the economic crises and globalisation processes.

The study analyses the prospective consequences and effects of the introduction of the blue franc voucher on the basis of the theoretical background of alternative currencies of different names and on the example of the use of such kind of means of payment in other countries. The WIR system in Switzerland can provide especially useful experiences for the introduction of the local money and also for the maintenance of this system for a longer period.

Keywords: local Money, complementary currency, co-operative bank, stimulation of the economy

Irodalom

Brauerei Unser Bier AG: Helfen Sie uns, Ihre neue Brauerei zu finanzieren. www.unser-bier.ch

Cron, M.: Mit 70 Jahren für die Zukunft gerüstet. Jean Cron AG Bauunternehmung, Basel. Frehner Consulting AG, St. Gallen, 2006.

Geselle, S.: Die Reformation im Müntzwesen als Brücke zum Sozialen Staat, Buenos Aires, 1981. In: Onken W.: Piaccgazdaság kapitalizmus nélkül. Sozialökonomie Info, Verlag für Sozialökonomie. www.sozialoekonomie.info/Info_Foreign_Languages/Hungaria.2010.03.06.

Gazdaságélénkítés – helyi pénz segítségével. www.kekfrank.hu

Kennedy M.: Auf dem Weg zu komplementeren Geldsystemen. www.margitkennedy.de

Németh I.: A Hangya szövetkezeti mozgalom és a mai szövetkezési lehetőségek. Gazdaság-élénkítés a létfenntartási piac helyi pénzzel segített visszaszerzésével

Perkovátz T.: Kékfrank utalvány – HA-MI-Összefogunk Európai Szövetkezet. www.kekfrank.hu

Silvio Gesell: A természetes gazdasági rend. Könyvismertető. www.keteregy.hu/kiado/termgaz.html 2010.03.06.

Szalay Zs.: A szelíd pénz forradalma (Közbirtokosságon alapuló pénzrendszer megteremtése). A Magyarok VII. Világkongresszusán elhangzott előadás, 2008.

WIR Bank: Unsere Kunden profitieren immer. www.wirbank.ch

Megjelent: Gazdaság és Társadalom 2010. 1. szám
szekely@ktk.nyme.hu